

Osmanlı'da İktisadi Düşünce Tarihi

19. Yüzyıl Öncesi Gelişmeler

Fatih Ermiş

Çeviri: Mustafa Tek - Ayşen Edirneligil

FATİH ERMİŞ

1976 yılında Durađan'da doğdu. 1995 yılında Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. 2001 yılında Bođaziçi Üniversitesi İktisat Bölümünde lisans tahsilini tamamladı. 2003 yılında Marmara Üniversitesi İktisat Tarihi Bölümünden Yüksek Lisans derecesini aldı. 2011 yılında Almanya'da Erfurt Üniversitesi'nden Osmanlı İktisadi Düşüncesini üzerine yazdığı tez ile doktora derecesini aldı ve elinizdeki eser bu tezin kitaplaştırılmış hâlidir. 2017 yılında Hammer-Purgstall tarafından yapılmış Almanca bir *Gülşen-i Râz* tercümesini yeniden yayımladı. Hâlen Beyrut'ta Orient Enstitüsünde araştırımcı ve müdür yardımcılığı görevini sürdürmektedir.

MUSTAFA TEK

Lisans eğitimini Orta Dođu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümünde tamamladı. Yüksek lisans tezini Selçuk Üniversitesi'nde Ortak Kullanım Malları üzerine yazdı. Doktora eğitimine ise yine Selçuk Üniversitesi'nde devam etmekte olup tezinde orta malları ve su konusunu ele almaktadır. Çalışma alanları ise Osmanlı iktisat tarihi, iktisadi düşünce, orta malları, çevre ekonomisi, tarım ekonomisi ve kamu ekonomisi olarak sıralanabilir. Tek, hâlihazırda Selçuk Üniversitesi İktisat Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

AYŞEN EDİRNELİĞİL

Lisans derecesini Bođaziçi Üniversitesi Uluslararası Ticaret Bölümünde tamamladı. Yüksek lisansını Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde yapmış olup yüksek lisans tezi Atatürk Dönemi Sanayileşme Politikaları üzerinedir. Doktora eğitimi Selçuk Üniversitesinde devam etmekte olup Davranışsal İktisat alanında doktora tezi yazmaktadır. Hâlen Selçuk Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Bu alıřma sevgili zevcem
Azizeh Ebrahimi'ye ithaf edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	13
TABLULARIN LİSTESİ.....	15
TEŞEKKÜR.....	17
ÇEVİRİYE ÖNSÖZ.....	19
1. GİRİŞ.....	21
1.1 Osmanlı İktisadi Zihniyetini Anlamak için Bazı Yaklaşımlar	29
1.2 Araştırma Sorusu ve Çalışmanın Yapısı.....	33
1.3 Neden 19. Yüzyıl Öncesi?.....	38
1.4 Kaynaklar.....	39
2. KAVRAMLAR VE TERMİNOLOJİ.....	45
2.1 Toprak ve Vergi Rejimi.....	45
2.2 Para, Fiyatlar ve Ağırlık Birimleri	50
2.3 Siyasi ve İdari Terminoloji.....	54
2.4 Dinî Terminoloji.....	56
2.5 Felsefi Terminoloji.....	57

2.6 Sınıflandırılmamış Terminoloji	59
3. TOPLUMUN OLUŞUMU VE İŞLEYİŞİ İLE İLGİLİ FİKİRLER.....	63
3.1 Giriş.....	63
3.2 Hükümdarların Otoritelerinin Meşrulaştırılması.....	64
3.3 Ahlât-ı Erbaa Teorisi ve Denge Fikri	80
3.4 Adalet Dairesi Fikri	101
4. EV İDARESİ KAVRAMI (İLM-İ TEDBİR-İ MENZİL)	119
4.1 Giriş.....	119
4.2 İlm-i Tedbîr-i Menzil'in Kökeni.....	120
4.3 İktisadi Çerçeve ve İlm-i Tedbîr-i Menzil	123
4.4 Paranın Doğası ve Özellikleri.....	129
4.5 Rızkı Sağlamanın Yolları.....	135
4.6 Parayı Elde Tutmanın Yolları	150
4.7 Parayı Harcama.....	153
5. DÜZENLEMELER.....	155
5.1 Giriş.....	155
5.2 Tavan Fiyat (Narh)	155
5.3 Piyasa Gözetimi (Hisbe).....	162
6. KLASİK SİSTEMİN SONUNDA İKTİSADİ DÜŞÜNCE.....	169
6.1 Giriş.....	169
6.2 Dönemin İki Önemli Şahsiyeti: Süleyman Penah Efendi ve Ebûbekir Râtib Efendi	171
6.3 Devlet Anlayışı	172
6.4 Bürokratik Sistem	185
6.5 Ticaret Anlayışı.....	195
6.6 Para Politikaları.....	208
6.7 Avrupa ile İlgili Raporlar	210

7. İKTİSADİ UYGULAMALAR.....	219
7.1 Giriş.....	219
7.2 Para.....	225
7.3 Piyasa Düzenlemeleri.....	228
7.4 Fiyat Ayarlamaları.....	236
7.5 Ticaret ve Tüccarlar.....	247
8. SONUÇ.....	255
KAYNAK DİZİNİ.....	263
DİZİN.....	273

TEŞEKKÜR

Bu projenin başarılı bir şekilde tamamlanması için paha biçilmez destek ve teşviklerini esirgemedikleri için birçok kişiye borçluyum. Aşağıdaki satırlarda bazıları minnetle anılmaktadır. Ancak çok daha fazlasının olduğunu ve bu sözlerin hepsine duyduğum minnettarlığı ve saygıyı ifade edemediğinin farkındayım.

Sabırlı rehberlikleri, hevesli teşvikleri ve bu araştırma için yaptıkları yararlı eleştirileri için tez danışmanlarım olan Profesör Birgit Schäbler ve Profesör Bertram Schefold'a derin şükranlarımı sunuyorum. Profesör Schäbler bana bu çalışmanın neredeyse tüm çerçevesini şekillendiren değerli tavsiyeler verdi. Profesör Schefold bu araştırma projesini başlattı ve beni Osmanlı iktisadi zihniyetini araştırmaya teşvik etti. Her iki danışmanımdan da sadece bu tür teknik bilgileri değil, aynı zamanda bir kitap yazmak için gerekli ilhamı aldım. Bence bir öğrencinin sadece profesörünün yazılarını okumasıyla o profesörün öğrencisi olması arasındaki fark da budur. Araştırmalarındaki gelişimi yayınlarından anlaşılabilir. Bununla birlikte, özel ilham ile bazı aktarılamaz ve zımnî denilen bilgiler sadece onlarla temas halinde alınabilir. Belki de bu yüzden Almancada danışman, *Doktorvater* veya *Doktormutter* olarak adlandırılır. Tabii ki işin tüm olası eksikliklerinden sadece ben sorumluyum. Öğrenciler her zaman hocalarına borçludur; ancak hocalar öğrencilerinin hatalarından sorumlu tutulmamalıdır.

Erfurt Üniversitesi Max Weber İleri Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'ndeki meslektaşlarıma ve profesörlere içtenlikle teşekkür ederim.

Burada Dr. Bettina Hollstein'a hususi teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Bu araştırma projesinde Max Weber Merkezi'ndeki verimli akademik tartışmalardan/toplantılardan büyük oranda istifade edilmiştir. Necati Alkan'a projenin oluşum aşamasında yazılarımı dikkatle okuduğu ve yorum yaptığı için teşekkür ediyorum.

Bu araştırma projesi iki platformda daha tartışıldı: Profesör Schäbler bana bu kitabın bölümlerini Batı Asya Tarihi Bölümü'nde sunma ve tartışma fırsatı verdi. Bu platformda proje, tarihsel perspektiflerden geri bildirimler aldı. Profesör Schefold cömertçe Goethe Üniversitesi'ndeki akademik tartışmalara/toplantılara beni davet etti.

Gözden kaçırdığım kişilerden özür dilerken, özellikle aşağıda ismi bulunanlara hususen teşekkür etmek istiyorum: Erol Özvar, Hans Joas, Wolfgang Reinhard, Mehmet Genç, Suraiya Faroqhi, Cemal Kafadar, Ahmet Tabakoğlu, Sabri Orman, Jens Uwe Bakker, İsmail Ermağan, Reinhild Spieß and Raheleh Ebrahimi. Anadil konusunu olarak her bölümü dikkatle okuyan ve oluşum aşamasında metni gözden geçiren Dr. Douglas Thomas Reynolds'a ve yayınlanacak metinde değerli revizyonlar yapan Wearset editörü Gary Smith'e de teşekkür ederim. Dr. Vasileios Syros tüm bölümleri sabırla okudu ve çok değerli yorum ve önerilerde bulundu. Bana yayın sürecinde oldukça yardımcı olan Routledge editörü Simon Holt'a da içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırmam ayrıca Süleymaniye, İstanbul Üniversitesi ve Topkapı Sarayı kütüphaneleri ile İstanbul'daki Osmanlı Arşivleri, Berlin'deki *Staatsbibliothek*, Viyana'daki *Österreichische Nationalbibliothek* ve Gotha'daki *Forschungsbibliothek*'e yapılan sayısız araştırma ziyaretinden de istifade etti. Tüm bu kurumların personeline, çok değerli materyallere erişimde gösterdikleri sabır, nezaket ve profesyonel yardımlarından dolayı minnettarım.

Bu projenin tamamlanması, Robert Bosch Stiftung'un ve Frankfurt'taki Goethe Üniversitesi'nin mali desteği olmadan mümkün olmayacaktı. Bu nedenle bu iki kuruma gönülden teşekkür ediyorum.

Son olarak, eşim Azizeh Ebrahimi'ye, hayatını sıklıkla benimkini etkilediği kadar etkileyen bir projeyi desteklediği için derin bir minnettarlık duyduğumu itiraf etmeliyim.

Fatih Ermiş